

УДК 378.091.12:001.895

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-189-79-84

ТОЛОЧКО Світлана Вікторівна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9262-2311>
e-mail: svitlana-tsv@ukr.net

ВИКЛАДАЧ-ІННОВАТОР ЯК ОРГАНІЗАТОР УЧІННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1109» [6] мав на меті сприяти підвищенню мотивації педагогічних працівників (ПП) до фахової діяльності; підтвердженню індивідуальних досягнень в умовах освітнього процесу; розповсюдженню передової практики; стимулюванню до розширення сфери професійних інтересів, самореалізації і професійному зростанню. Цим документом пропонувалося замінити нинішню посаду «Викладач-методист» такими позиціями: «Викладач – експерт, Викладач – інноватор, Викладач – наставник». Вітчизняна освітянська спільнота, у цілому не заперечуючи проти вказаних змін, усе ж сподівається, що вони позитивно вплинуть як на якість освіти, так і на добробут ПП. Критика спрямована передусім на можливість нівелювання посади «Викладач-методист» та актуалізує необхідність забезпечення дотримання прав тим ПП, які вже мають звання «Викладач-методист», до закінчення дії їхніх атестаційних листів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід освітньо-наукових інновацій став об'єктом дослідження в роботах науковців: І. Артёмова, Ю. Бабанського, В. Безпалька, В. Воронкової, О. Киричука, М. Кларіна, В. Кременя, В. Лозової, В. Лугового, О. Ляшенка, С. Максименка, М. Махмутова, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Пометун, С. П'ясецької-Устич, П. Сауха, Г. Селевка, С. Сисоевої, К. Стоута, О. Топузова, А. Шершун та ін. Основні питання освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці досліджували Л. Буркова, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Т. Калюжна, О. Козлова, Ю. Красильник, Л. Мільто, О. Огієнко, А. Підласий, О. Попова, І. Пригожин, Ю. Радченко, К. Ушаков, А. Хуторський тощо.

Метою статті є окреслення основних тенденцій і напрямів професійного і особистісного розвитку викладачів-

інноваторів як організаторів учінневої діяльності в умовах студентоцентрованого навчання в післядипломній педагогічній освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що вітчизняні вчені приділяли значну увагу питанням інновацій в освіті й науці. Науковцями охарактеризовано понятійно-термінологічний апарат [1; 3; 4], а саме: «інновативність», «інноваційна активність», «інноваційна діяльність», «інноваційна інфраструктура», «інноваційна компетентність педагога», «інноваційна культура особистості», «інноваційна освіта», «інноваційна педагогіка», «інноваційна педагогічна діяльність», «інноваційна система вищого навчального закладу», «інноваційне навчання», «інноваційне середовище», «інноваційний освітній продукт», «інноваційний освітній проект» тощо. У контексті нашої наукової розвідки зупинимося на деяких із них. Чинне законодавство [5] *освітніми інноваціями* називає створення нових або вдосконалення наявних освітніх, навчальних, виховних, психолого-педагогічних та управлінських технологій, методів, моделей, продукції, освітніх, а також технічних рішень у галузі освіти, котрі суттєво підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності. *Інноваційною освітньою діяльністю в системі освіти* вважає спрямовану на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок навчально-науково-дослідних практик. *Об'єкти інноваційної освітньої діяльності* асоціюються з новими емпіричними та/або теоретичними знаннями, освітнім процесом, освітніми (педагогічними), дидактичними, виховними, управлінськими системами, моделями, методами, інноваційними освітніми програмами і проектами, іншими інтелектуальними продуктами, засобами навчання та обладнання, організаційними та адміністративними рішеннями з метою поліпшення якості освіти, результативності

освітньої діяльності ПП та науково-педагогічних працівників (НПП), закладів освіти.

Сучасні освітні інновації у вітчизняних закладах вищої освіти (ЗВО) детермінуються й актуалізуються впровадженням студентоцентрованого підходу, що передбачає застосування методів для перенесення акцентів з викладачів на студентів. Імплементацією означеного підходу до навчання і викладання в освітньо-науковому процесі досягається дотримання принципів толерантності й поваги до різноманітності здобувачів освіти, їхніх особливостей, потреб, розбудови особистісних освітніх траєкторій; використання різноманітних засобів репрезентації навчально-пізнавальної чи наукової інформації та застосовуваних педагогічних методів, а також їхнє систематичне оцінювання і коригування; формування незалежності, самостійності в поєднанні з наставництвом, фасилітацією і допомогою викладачів; дотримання принципів взаємоповаги у стосунках педагогів і студентів; реагування на побажання чи невдоволення здобувачів освіти.

Наразі постала нагальна потреба змінити пріоритети освітньої галузі з метою підготовки фахівця, коло знань якого не буде обмежене лише раз і назавжди заданими *hard skills* у сфері формалізованих технологій (фінанси, аудит, логістика, маркетинг тощо), здатного сприймати зміни, впливати на них, а також змінювати самого себе, тобто набувати нових навичок і вмінь – *soft skills*, менш формалізованих, необхідних у будь-якій професії. Саме вміння працювати в команді, рефлексивність, відповідальність за власний вибір, комунікабельність, мобільність і є трансверсальними компетенціями, що їх, на нашу думку, має формувати нова освітня парадигма завдяки впровадженню міждисциплінарних досліджень. До них також належать лідерство, критичне мислення, рефлексивне мислення, креативність, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, комунікативні навички, співпраця. Серед комунікативних, інтер- та інтраперсональних навичок мають домінувати робота у команді, колегіальність, уміння полагоджувати конфлікти, здатність до компромісу, емпатія, управляти своїм часом, самодисципліна, самоповага, вміння долати кризу, управління емоціями та

стресом, розуміння важливості дедлайнів тощо.

Панівні в сучасній освіті парадигми: *знаннєва* (в основі освіти базові знання та вміння, способи навчання, навички; зміст освіти складається з важливих і необхідних вузькоспеціалізованих знань; значна вага загальнолюдських цінностей); *технократична* (фахівець як носій доведених і науково обґрунтованих та перевірених досвідом знань, еталон, ідеал, норматив, за яким звіряється рівень підготовки, освіченості, вихованості); *гуманістична* (розвиток здобувача освіти, його інтелектуальних потреб і міжособистісних взаємин, допомога в особистісному зростанні; культурологічний підхід до освіти, заснований на інтеграції навчальних дисциплін, створенні цілісного образу епохи, культури, на розумінні співвідношення культури і цивілізації, розумінні кожної галузі знань у формуванні культури і тощо) – нині поволі поступаються *футурологічній* (сучасна освіта й наука повинні бути зорієнтовані на передбачення тенденцій розвитку світу в майбутньому, допомогу нинішнім і наступним поколінням адаптуватися до незворотніх змін у способі життєдіяльності людини й суспільства). Означена парадигма визначається інтегративністю, комплексністю, філософічністю, багаторівневістю, утилітарністю, гуманістичністю тощо. Досягнення *futures studies* ґрунтуються як на актуальних нині інтерпретаціях сутності і завдань науки, так і на усвідомленні важливості творчості та інтуїції у процесі наукової діяльності. Е. Тоффлер у книзі «Шок майбутнього» визначив структуру будь-якої інновації, яка складається з 3 стадій: 1) творча ідея, яка може бути впроваджена в життя; 2) традиційна й інноваційна практика; 3) поширення в суспільстві (маркетингові практики).

Зважаючи на означене вище, *викладач-інноватор* як суб'єкт інноваційної освітньої діяльності має бути автором, розробником, дослідником, користувачем, критиком і пропагандистом нових емпіричних та/або теоретичних знань, освітніх технологій, теорій, концепцій, моделей, методів, інноваційних освітніх програм і концепцій. Водночас йому належить здійснювати відбір, аналіз, діагностування, оцінювання й упровадження у власну професійно-педагогічну діяльність інноваційного досвіду, нових освітніх концепцій, експериментів, методик тощо. Він повинен прийняти

нововведення, перетворити його або використати в освітньому процесі; проєктувати нову систему освітньої/освітньо-наукової діяльності для отримання максимально нового якісного результату; фахово володіти методами дослідницької, експериментальної педагогічної діяльності. Здійснений структурно-логічний аналіз і систематизація уможливили створення таблиці 1 «Професіограма викладача-інноватора у післядипломній педагогічній освіті» з характеристикою особливостей їхньої професійної підготовки, концептуалізацією системних якостей, здібностей, знань, умінь, здатностей, сформованості, готовності, відповідальності і відповідності в синергізмі становлення і розвитку.

Таблиця 1

Професіограма викладача-інноватора в післядипломній педагогічній освіті

<i>Дефініція поняття «викладач-інноватор»</i>	фахівець із креативної інноваційної унікальної діяльності незалежних учасників освітньо-наукового процесу, що здійснюється для віднаходження технологій, концепцій, парадигм, принципів, методів його оновлення, реалізації можливостей здобувачів освіти та забезпечення власного освітнього, професійного, соціального й особистісного розвитку
<i>системні якості</i>	ерудиція, науковий інтелект, креативність, системне і позитивне мислення, здатність до виправданого ризику, динамізм, безоціночна позиція, стійкість до стресів, толерантність до невизначеності, відповідальність, саморозвиток, цілеспрямованість, мобільність, адаптивність, рефлексивність, емоційний інтелект, оптимізм, гуманізм, полікультурність, толерантність, емпативність, розвиненість мови
<i>здібності</i>	наукового пізнання, аналітично-мисленнєвої

	діяльності, системного аналізу, з наукометрії, системно-педагогічного управління, прогнозування, моделювання та планування, генерування нових форм поведінки і діяльності із використанням можливостей життєвого простору, забезпечення режиму саморозвитку
<i>знання</i>	методів науково-дослідницької діяльності, технологій інноваційного педагогічного проєктування, організації та проведення інноваційного навчання, принципів, підходів, технологій, форм, методів, засобів розвитку творчих здібностей і рефлексії студентів
<i>уміння</i>	ставити запитання, що розкривають інформацію, та креативно шукати на них відповіді; перевіряти та аналізувати власний досвід; вивчати та застосовувати кращі педагогічні практики;
<i>здатність</i>	сприймати, систематизувати та транслювати науково обґрунтовану інформацію, досліджувати оточуюче середовище (соціальне, освітнє), інноваційно мислити через осягнення протиріч між наявним та необхідним, креативно й усвідомлено вирішувати їх відповідно до потреб чи запитів здобувачів освіти, створювати можливості для індивідуального вибору
<i>сформованість</i>	розуміння необхідності фахової самореалізації власного потенціалу у професійно-викладацькій діяльності
<i>готовність</i>	до створення спільно зі здобувачем освіти перспективи для неперервного навчання та

	наукових досліджень, життєвих і робочих ситуацій із метою продукування подальших знань, освітнє, наукове, технокорелятивне підприємництво
<i>відповідальність</i>	викладача за використання ефективної спонукально-стимулюючої комунікації; визначення автентичної культуроідентифікації потенціалу особистісних переваг здобувачів освіти і основних сфер для навчання, науки й інтелектуального зростання, вирішення важливих питань та неперервний розвиток (отримувати зворотній зв'язок, установлювати переваги і швидкість навчання й наукових досліджень, рефлексувати та навчатися на досвіді), формування позитивної мотивації майбутніх фахівців до інноваційної діяльності
<i>відповідність</i>	особливостей ціннісно-сміслового усвідомлення життєвого світу запитам щодо розкриття професійного інноваційного потенціалу здобувача освіти для максимальної самореалізації та підвищення ефективності.

Тож основною функцією викладача-інноватора визначимо розбудову інноваційного середовища для досягнення визначених і передбачуваних результатів, консультування здобувачів освіти на їхнє прохання під час самостійно-пошукової роботи в процесі освітньо-науково-пізнавальної діяльності.

Фахова діяльність викладача-інноватора здійснюється відповідно до принципів: організованої інноваційної зміни станів системи освіти, переходу від стихійних механізмів перебігу інноваційних процесів до свідомо реалізації керованих, інформаційної, матеріально-технічної, кадрової забезпеченості реалізації основних етапів

інноваційних освітніх процесів, прогнозування зворотних або незворотних структурних змін в інноваційному соціально-педагогічному середовищі, посилення стійкості інноваційних освітніх процесів, прискорення розвитку інноваційних процесів у системі освіти. Науковцями визначено низку законів здійснення інноваційних процесів: необоротної дестабілізації педагогічного середовища, обов'язкового інноваційного процесу, стереотипізації педагогічних інновацій [1; 3; 4].

Аналіз інноваційних технологій в освіті й науці, котрі покликані підтвердити дотримання викладачем інноваційного режиму провадження освітньої діяльності, його творче самовираження, налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток та забезпечити нову якість освіти, дозволив визначити найважливіші, на нашу думку, а саме:

– *навчання через дію* (створення здобувачем освіти реальних речей в матеріальному світі й отримання знань у процесі діяльності, які сприяють створенню більш складних продуктів праці та продукування нових знань);

– *адаптивне навчання* (використання комп'ютера як інтерактивного засобу для пристосування навчального матеріалу під потреби студента, що відбувається у формі відповідей на проблемні запитання та виконання науково-дослідних творчих завдань, поєднує інтерактивні можливості студента і наставництва викладача, з яким може спілкуватися студент; включає відомості, отримані з різних галузей знань, включаючи інформаційні технології, педагогіку та психологію);

– *віртуальний клас* (онлайн-навчальне середовище, що формується в Інтернеті з доступом до нього через портал, здобувач освіти у віртуальному класі бере участь в синхронному обговоренні, викладач і студенти заходять в віртуальне навчальне середовище одночасно);

– *використання мультимедійних сервісів* (створення за допомогою сервісів (TED-Ed) відеозанять будь-якого рівня складності);

– *застосування інфографіки* (візуальні образи, створені за допомогою програмного забезпечення для редагування ілюстрацій, наприклад: Adobe Illustrator, Inkscape, Corel Draw, Corel Designer, Corel Painter, Adobe Photoshop, Corel PhotoPainter, Gimp);

– *масові відкриті онлайн-курси* (інтернет-класи, створені для великої

кількості учасників для перегляду відео-лекції (нарізані на 10–15-хвилинні ролики), онлайн-обговорення на форумі разом з викладачами та іншими слухачами; проходження перевірочних завдань та тестів, які передбачають вибір відповіді із запропонованих, виконання творчих завдань, які оцінюються кількома людьми, зокрема і самими слухачами);

– *eLearning* (широкий спектр додатків і процесів для забезпечення здобувачів освіти навчальним матеріалом, зокрема Інтернет, CD-ROM, відео-конференції через супутник тощо);

– *мобільне навчання* (можливість отримувати навчальні матеріали на персональні пристрої – планшети, смартфони та мобільні телефони, спеціальні програми для мобільних пристроїв з посиланнями на освітні сайти роблять доступним будь-який освітній матеріал);

– *«xмарне» навчання* (спільна робота мережі комп'ютерів, об'єднаних у Інтернеті, модель для масштабування джерел відповідно до потреб, що уможливорює навчально-пізнавальну діяльність великої кількості користувачів від онлайн-класів акредитованих університетів до локальних навчальних модулів, які використовуються в приватних закладах)

– *синхронне і асинхронне навчання* (синхронні онлайн-класи припускають одночасну участь у лекціях, обговореннях і презентаціях у визначений час студентів і викладачів; асинхронні передбачають наявність навчального матеріалу, лекцій, тестів і завдань, доступ до яких може бути здійснений у будь-який зручний час. Студентам може даватися часовий інтервал, протягом якого вони повинні вийти для навчання в Інтернет один або два рази, але студенти вільні у виборі цього часу);

– *змішане навчання* (поєднання реального навчання «віч-на-віч» із викладачем у навчальному приміщенні і інтерактивних можливостей за допомогою цифрових матеріалів (здобувачі освіти присутні в закладі один раз на тиждень замість трьох, а вся діяльність із вивчення матеріалу перенесена в Інтернет);

– *перевернуте навчання* (зворотний метод навчання, коли читання лекцій і вивчення предмета відбувається онлайн, а домашнє завдання виконується в реальному навчальному приміщенні);

– *мікронавчання* (отримання інформації невеликими порціями: короткими відео (3–5 хвилин), презентаціями та з

миттєвим зворотним зв'язком – короткими тестами – сприяє кращому засвоєнню матеріалу, дозволяє навчатися протягом робочого дня у зручний час із можливістю використання гаджетів);

– *самонаправляюче навчання* (процес отримання знань, при якому студент сам приймає рішення, без сторонньої допомоги або з консультативною практикою викладача відповідно до власних освітніх потреб, формулює цілі, яких хоче досягти, визначає людські та матеріальні джерела знань, вибирає і здійснює освітню стратегію і оцінює отримані знання);

– *персоналізація* (кастомізація освіти, знання своєї аудиторії і підлаштування під неї контенту й способу подачі і/або її сегменту через проведення попереднього опитування слухачів і аналізу їхніх очікувань, рівня знань, необхідної для успішного навчання інформації);

– *використання смарт-технологій* (інтерактивний навчальний комплекс для створення, редагування та поширення мультимедійних навчальних матеріалів як в аудиторний, так і в позааудиторний час, проникнення різноманітних розумних пристроїв, що полегшують процес фахової діяльності та особисте життя (смартфон, смарткар – інтелектуальний автомобіль, смартборди – інтерактивна інтелектуальна електронна дошка, SMART-система самодіагностики жорсткого диска комп'ютера, розумний будинок тощо);

– *послугування скринкастами* (цифровий відеозапис інформації, що відбувається на моніторі, із можливістю додавання звукового супроводу і коментарів);

– *долучення скрайбінгу* (новітня техніка презентації, коли матеріал ілюструється «на льоту» малюнками фломастером на білій дошці чи аркуші паперу);

– *використання можливостей youtube* (розміщення навчальних роликів, створення власного каналу і викладання уроків там, фоно- та відеотека для створення відеоуроків на інших платформах);

– *застосування креативних технік латерального зсуву* (проведення практичних занять у вигляді конкурсів ідей, фестивалю креативу, мозкового штурму);

– *гейміфікація* (залучення в гру як найважливіший тренд в індустрії інформаційних технологій для навчання людей і розважання та перетворення користувачів у гравців);

– консалтинговий супровід (надання консультативної допомоги педагогам на етапах технологізації та персоналізації досвіду апробації, адаптації та впровадження педагогічної інновації).

Викладач-інноватор, реалізуючи очікування студентів на організацію гнучкого навчання в інтерактивному середовищі та побудову індивідуальної програми для кожного слухача, створює багатoproфільні (міждисциплінарні) програми навчання та освоює нові освітні професії: куратор змісту освітньої/освітньо-наукової програми, фасилітатор, модератор освітнього блогу, тьютор, наставник, консультант, архітектор індивідуальної освітньої траєкторії тощо. Необхідною умовою підготовки викладача-інноватора є підвищення кваліфікації, стажування, неперервний професійний саморозвиток із використанням можливостей формальної, неформальної чи інформальної післядипломної педагогічної освіти. Формування науково-методичної компетентності викладача-інноватора передбачає його оцінювання з використанням основних критеріїв, до яких нами віднесено такі: новизну, оптимальність освітніх інновацій, рівень результативності та якості, можливості творчого застосування інновацій в масовому досвіді.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проведене дослідження уможливило окреслення основних тенденцій і напрямів професійного і особистісного розвитку викладачів-інноваторів як організаторів учінневої діяльності в умовах студентоцентрованого навчання в післядипломній педагогічній освіті. Викладача-інноватора визначено як фахівця з креативної інноваційної унікальної діяльності незалежних учасників освітньо-наукового процесу, що здійснюється для віднаходження технологій, концепцій, парадигм, принципів, методів його оновлення, реалізації можливостей здобувачів освіти та забезпечення власного освітнього, професійного, соціального й особистісного розвитку. Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язані з обґрунтуванням педагогічних умов та аналізом критеріїв оцінювання професійної діяльності викладача-інноватора в післядипломній педагогічній освіті.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І. В. Артьомова. Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. 160 с.

2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. НАН України. Київ, 2015. 336 с.

3. Інноваційна діяльність вчителя : термінологічний словник / за заг. ред. О. І. Огієнко. НАПН України. Київ, 2016. 120 с.

4. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.

5. Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2017 № 994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17#Text> (дата звернення 04.08.2020).

REFERENCES

1. *Innovatsii u vyshchii osviti: hlosarii terminiv i poniat.* (2015). [Innovations in higher education: a glossary of terms and concepts]. Uzhhorod.

2. *Innovatsiina Ukraina 2020 : natsionalna dopovid.* (2015). [Innovative Ukraine 2020: national report]. Kyiv.

3. *Innovatsiina diialnist vchytelia : terminolohichni slovnyk.* (2016). [Innovative activity of a teacher: terminological dictionary]. Kyiv.

4. *Natsionalnyi osvitno-naukovyi hlosarii.* (2018). [National educational-scientific glossary]. Kyiv .

5. *Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro poriadok zdiisnennia innovatsiinoi osvitnoi diialnosti.* [On amendments to the Regulations on the procedure for carrying out innovative educational activities].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТОЛОЧКО Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: післядипломна педагогічна освіта, професійно-педагогічна та науково-методична компетентність викладачів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TOLOCHKO Svitlana Viktorivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogy Department, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: postgraduate pedagogical education, professional-pedagogical and scientific-methodical competence of teachers.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2020 р.